

Patrycja Jeziorowska

Niemieckie „Frauenforschung” na przykładzie Uniwersytetu w Dortmundzie

Pedagogika Szkoły Wyższej nr 2, 187-194

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Patrycja Jeziorowska

Uniwersytet Szczeciński

Niemieckie „Frauenforschung” na przykładzie Uniwersytetu w Dortmundzie

Wprowadzenie

Jak pisze Iza Desperak, „proces demokratyzacji oraz modernizacji, pod którym to przebiega rozwój Europy, oznacza również demokratyzację wiedzy”¹. Rozumiemy przez to objęcie prawami politycznymi coraz większych grup ludności na przestrzeni ostatnich stuleci, w tym także kobiet. Podobnie rzecz miała się także z dostępem do wykształcenia: pierwotnie dostępne tylko członkom elit, stało się egalitarne. Jak czytamy u I. Desperak,

owa demokratyzacja wiedzy możliwa była dzięki inspirowanym myślą socjalistyczną, czy szerzej, równościową, oddolnym inicjatywom samokształceniowym, wolnym wszechnicom oraz wprowadzaniu publicznej oświaty².

Proces demokratyzacji w Europie trwa nadal. Zwłaszcza nierówności społeczne związane z płcią, gender³, wymagają dalszej uwagi. Chciała-

¹ I. Desperak, *Klasa bez uprzedzeń. Warsztaty edukacyjne wrażliwości genderowej jako recepta na wychowanie światłych obywateli i obywaterek*, w: *Tolerancja a edukacja*, red. M. Patalon, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008, s. 429.

² Ibidem.

³ Inaczej – „płeć kulturowa lub dosłownie – rodzaj. Określenie to stosuje się zamienne w celu ukazania, iż cechy kobiece i męskie są w znacznej mierze wytworem kultury i społeczeństwa. Socjalizacja jest zaś tym podstawowym procesem dotyczącym świadomości, nieświadomości ciała, w którym jednostka w zależności od płci biologicznej (anatomia) staje się kobietą lub mężczyzną” (L. Kopciwicz, *Czerwony tulipan czy goździk? Polaryzacja ideologiczna 8 marca w Polsce*, w: *Dzień kobiet w mediach. Międzynarodowe studium porównawcze*, red. L. Kopciwicz, Wschód-Zachód, Łódź 2009, s. 291).

bym w niniejszym artykule pokazać, jak przebiega on na Uniwersytecie w Dortmundzie.

Mainstreaming gender w Niemczech

Od 1999 roku, kiedy to w Niemczech rząd objęła koalicja czerwono-zielonych, mainstreaming gender⁴ nabierał na znaczeniu. Strategia ta stała się wytyczną celującą w zrównanie postrzegania kobiet oraz mężczyzn w różnych dziedzinach społecznych, prawnych, publicznych czy administracyjnych. Wytyczna ta stała się więc obowiązująca także w uniwersytetach. Mainstreaming gender jako koncepcja polityczna zakładająca szeroko rozumiane równouprawnienie poddawany jest międzynarodowej dyskusji od połowy lat 90. XX wieku⁵.

Gender mainstreaming (GM) jest wytyczną administracyjną wszystkich badań resortowych uwzględnioną w niemieckim prawie szkół wyższych (Hochschulrahmengesetz) w § 3 i w § 6. W regulaminach szkół wyższych wszystkich bundeslandów⁶ także odnajdziemy polityczny postulat zrównania wzorców kobiecości i męskości. Równocześnie w ramach procesu bolońskiego, który zakładał w przestrzeni szkolnictwa wyższego dużą kompatybilność i porównywalność europejskich systemów szkolnictwa wyższego, nierówne stosunki rodzajowe odrywają znaczną rolę. Europejscy ministrowie do spraw edukacji zgodzili się podczas berlińskiej konferencji z 19 września 2003 roku, iż ich oddziaływania wymaga temat równouprawnienia, gdzie „odbudowa społecznych i rodzajowo-specyficznych nierówności”⁷ powinna stać się priorytetem działań publiczno-

⁴ Gender mainstreaming według definicji Rady Europy z 1998 roku polega na „(re)organizacji, poprawie, rozwoju i ewaluacji procesów decyzyjnych po to, aby umożliwić osobom obojga płci biorącym udział w życiu politycznym równoważne spojrzenie na kobiety i mężczyzn we wszystkich dziedzinach i na wszystkich płaszczyznach”.

⁵ R. Frey, *Gender im Mainstreaming. Geschlechtstheorie und praxis im internationalen Diskurs*, Ulrike Helmer Verlag, Königstein/Taunus 2008, s. 45.

⁶ Na przykład Nordwestfälisches Hochschulgesetz §, Abs. 4.

⁷ W preambule Komunikates Europejskich Ministrów Szkolnictwa Wyższego z 2003 roku czytamy: „Potrzeba ulepszania zdolności konkurencyjnych musi uwzględniać społeczne dymensje europejskiej przestrzeni szkolnictwa wyższego. Przy tym chodzi tu o wzmacnianie więzi społecznych, jak i o odbudowę społecznych i rodzajowo-specyficznych nierówności na płaszczyźnie zarówno narodowej, jak i europejskiej”.

-prawnych. Co jednak wiążąco sformułowane jest w przepisach i uregulowaniach, mianowicie działać wszelkimi środkami uniwersyteckimi z uwzględnieniem perspektywy rodzajowej, musi być teraz stosowane w badaniach naukowych, studiowaniu i nauczaniu. Jak może to praktycznie wyglądać? Jako przykład opisany zostanie proces implementacji tej koncepcji politycznej na Uniwersytecie w Dortmundzie⁸.

Implementacja gender na przykładzie Uniwersytetu w Dortmundzie

Rektorat Uniwersytetu w Dortmundzie stworzył grupę pracowniczą „Gender Studies” i nałożył na nią zadania mające na celu stworzenie możliwości realizacji GM. Przede wszystkim chodziło o pytanie, w jaki sposób przekształcić fakultety, wydziały z poprzednich struktur w strukturę studiów licencjackich i uzupełniających magisterskich (Bachelor-Master, w skrócie BaMa) oraz jak przy formowaniu nowych kierunków studiów uwzględnić perspektywę płci. Wspomniana grupa „Gender Studies” pracowała od jesieni 2003 roku, spotykając się regularnie co trzy, cztery tygodnie. W skład grupy wchodził wybrany na przewodniczącego pełnomocnik do spraw równouprawnienia, 2 osoby z tytułem profesorskim, 2 osoby z kręgu naukowych współpracowników i 2 osoby reprezentujące studentów⁹. Grupa pracownicza „Gender Studies” treściowo skupiła się na postępowaniu, które uwzględniało następujące strategie:

- a) wprowadzenie odpowiednich procedur komunikacyjnych mających na celu przekazywanie treści i idei GM;
- b) przedstawiciele kierunków studiów i wydziałów zostali upoważnieni do wdrażania pomysłów GM w ramach ich własnych kompetencji;
- c) wypuklenie konkretnych zastosowań GM;
- d) implementacja GM będzie argumentatywnie popierana badaniami naukowymi.

⁸ Na podstawie wykładu wygłoszonego podczas warsztatu „Akkreditierungsverfahren von Studiengänge unter GenderAspekten” w Nadrenii Północnej-Westfalii 24 czerwca 2005 roku na Uniwersytecie w Dortmundzie.

⁹ Członkowie wybierani są na kadencję.

Na niemieckich wyższych uczelniach istnieją osoby, których zadaniem jest planowanie poszczególnych kierunków studiów. To one odpowiadają za ich kształt i nauczane przedmioty. Aby uświadomić osoby odpowiedzialne za planowanie kierunków studiów, na czym dokładnie polegają treści gender, grupa pracownicza „Gender Studies” stworzyła katalog z głównymi pytaniami dotyczącymi gender i schemat „4 obszarów”¹⁰. Gdy ktoś chce utworzyć nowy kierunek, najpierw musi zamiar ten publicznie ogłosić, a następnie grupa planująca dostaje stworzony katalog i schemat „4 obszarów”, które to są wytyczną przy formułowaniu nowego kierunku. Pytania z katalogu miały zostać zastosowane jako check-lista i jednocześnie jako sugestia, jak aspekty gender uwzględnić w programach studiów i strukturach organizacyjnych. Check-lista¹¹ zawiera pytania do następujących aspektów tematycznych:

1. Jakość programów nauczania – przykładowo pyta się o to, czy integrowane są i jeśli tak, to w jaki sposób, moduły gender studies na nowych kierunkach studiów? Jakie koncepcje dydaktyczne, metody i środki do nauczania teorii gender wydają się najadekwatniejsze na ćwiczeniach, konwersatoriach?
2. Możliwość studiowania na kierunku studiów – dotyczy to przede wszystkim kwestii organizacji studiów i pyta się tu chociażby o organizację zdawania egzaminów i zaliczeń, wychowywanie potomstwa, możliwość łączenia życia rodzinnego ze studenckim.
3. Zorientowanie zawodowe kierunku studiów – dotyczy wniosków akredytacyjnych dla kierunków studiów i kwestii szans zawodowych kobiet i mężczyzn po ukończeniu danego kierunku studiów.
4. Personalne zasoby kadry oraz zasoby pieniężne – pytania dotyczą kwestii, czy kompetencja gender odgrywa rolę przy wyborze kadry dydaktycznej, jak rozwija się stosunek pomiędzy męskimi/żeńskimi wykładowcami, osobami prowadzącymi ćwiczenia a studiującymi z uwzględnieniem aspektu zachowania parytetu.

¹⁰ Dokument ten cały czas podlega procesowi precyzowania i ulepszania ze strony osób planujących kierunki studiów. M. Auferkorte-Michealis, N. Kampfhans, *Zwischenbericht der Arbeitsgruppe „Gender Studies” der Universität Dortmund: Arbeitsergebnisse und Erfahrungen*, Interner Bericht, Dortmund 2005.

¹¹ Ibidem.

5. Środki gwarantujące jakość nauczania – pytania dotyczą perspektywy rodzajowej przy ewaluacji pracy kadry dydaktycznej, ocenie dokonywanej przez studentów, ale także przy doskonaleniu i doksztalcaniu kadry wykładającej.

Schemat „4 obszarów” zawierał wyjaśnienia, co to są aspekty gender i wskazywał przykłady, jak implementować tematykę płci do poszczególnych kierunków studiów:

1. Interdyscyplinarne curriculum (obszar 1) i przedmiotowo immanenne curriculum (obszar 2) – te dwa obszary ukazują, gdzie dokładnie proponowane są treści gender studies, dotyczy to zarówno studiowania międzywydziałowego, interdyscyplinarnego, jak i studiowania tylko jednego kierunku. Gender studies oznacza tu badanie treści, opracowań, analiz, skryptów obowiązujących na kierunkach studiów i materiałów dla studenta: świadome używanie języka, jak chociażby unikanie androizmów, proponowanie fachowej literatury zróżnicowanej płciowo.
2. Struktura i organizacja (obszar 3) – zachowanie parytetów, unikanie rozdziału zadań pracowniczych według stereotypów płciowych. W tym obszarze mieszczą się także kryteria jakościowe i ich powiązanie z perspektywą gender. Przykładem mogą być dane o studiujących i dane osób przerywających studia zbierane i analizowane z uwzględnieniem perspektywy płci.
3. Rozwój kompetencji gender (obszar 4) – propozycja rozwoju osobistego, doskonalenia wykładowców w kierunku kompetencji gender¹² i stawianie tej kompetencji jako wymogu przy zatrudnianiu. Kompetencja gender obejmuje umiejętność i wiedzę o tym, jaką rolę odgrywają kategorie gender w procesach i organizacjach społecznych i jak należy je stosować. Na przykład w sytuacjach nauczania i uczenia się (gendersświadoma dydaktyka, pewna wrażliwość genderowa w kontaktach ze studentami).

¹² S. Metz-Göckel, C. Roloff, *Genderkompetenz als Schlüsselqualifikation*, „Journal Hochschuldidaktik” 2002, Heft 1.

Wnioski grupy pracowniczej „Gender Studies”

Jakie doświadczenia grupy pracowniczej „Gender Studies” zbierano podczas jej obrad? Jak przebiegał proces implementacji gender (mainstreaming) do nowych kierunków studiów na Uniwersytecie w Dortmundzie? Na te pytania nie znajdziemy lapidarnej, jednobiegunowej odpowiedzi. Wdrażanie teorii gender dopiero się rozpoczęło. Mamy tu do czynienia z pewną dwutorowością postępowania implementacyjnego: mianowicie dotyczącą zarówno kierunków studiów licencjackich, jak i studiów uzupełniających magisterskich. Po pierwsze, transformacji wymagały aktualnie obowiązujące kierunki studiów jednolitych w strukturę studiów licencjackich. Po drugie, kierunki dydaktyczne, nauczycielskie musiały zostać przekształcone w strukturę „stopniowych kierunków studiów BaMa”. W obydwu tych postępowaniach implementujących gender mainstreaming dortmundzka grupa pracownicza brała czynny udział. Transformacja nie dotyczyła tutaj treści programowych przy wprowadzaniu studiów I i II stopnia, gdyż według wytycznych Rady Europy zarówno studia jednolite, jak i „stopniowane” muszą treści genderowe jako kryterium „jakościowe” tych studiów zawierać i stosować. Jako że te typy postępowań implementacyjnych różnią się samym procesem, przebiegiem, czasem akredytacji, pojawia się duże zapotrzebowanie na zbadanie działalności doradztwa zawodowego. Pierwsze wyniki i doświadczenia praktyki doradczej są następujące:

1. Osoby odpowiedzialne za planowanie poszczególnych kierunków studiów i fakultetów wymagają doszkalania w tematyce płci i konkretnej porady, jak realizować aspekty gender na nowo utworzonych kierunkach studiów.
2. Pomysły wdrażania gender muszą być wypracowywane wspólnie z „planującymi kierunki studiów”, by stworzyć odpowiednią ofertę studiów.
3. Pytania wiodące (katalogowe) i schemat 4 obszarów służyć mają jako „baza pomysłów” dla realizacji aspektów gender – jednocześnie muszą być cały czas modyfikowane, ulepszane.
4. Praktyka *face-to-face* sprawdziła się jako najpełniejszy instrument w implementacji mainstreaming gender.

5. Im bardziej doradztwo zawodowe współpracuje z „planującymi kierunki BaMa”, tym większe są szanse, iż idee gender będą w pełni realizowane.

Zakończenie

Podsumowując, stwierdzić trzeba, iż demokratyzacja społeczeństwa niemieckiego jest procesem, który nadal trwa. Nerozerwalnie łączy się on z socjalizacją jednostki ludzkiej, która następuje od pierwszych chwil życia i zawsze w konkretnym czasie historycznym i w konkretnej przestrzeni społecznej. Jest uzależniona od warunków ekonomicznych, kulturowych, politycznych społeczności, w których przebiega. W procesie tym, jak podkreśla Marzenna Nowicka, przyswajamy dyrektywy kulturowe, umiejętności wykonywania ról (wchodzenie w rolę i tworzenie jej), koncepcję własnego „ja”¹³.

Pedagogika szkoły wyższej nie może więc pozostawać obojętna wobec socjalizacji korzeni, inaczej nie zostaną rozpoznane cel i sposoby oddziaływań uspołeczniających, a co za tym idzie – zostanie zaprzepaszczona szansa na emancypację ku bardziej świadomej i pożądanej egzystencji¹⁴.

Gender mainstreaming nie jest samozapłonem. By teoria gender mogła być stosowana długofalowo, potrzebna jest otwarta, pełna zaangażowania stron szeroko rozumiana komunikacja. Są to procesy negocjacyjne jednostek, które w końcu przyczyniają się do sukcesu implementacji – do takiego wniosku doszła socjolog Renate Mayntz, która pod koniec lat 70. badała implementację programów politycznych do struktur organizacyjnych¹⁵. Jeśli uda się stworzyć warunki dla rzeczowej, kooperacyjnej i partycypacyjnej komunikacji, istnieją szanse, by wprowadzić na stałe perspektywę płci. W innym wypadku sceptycyzm naukowy, strukturalny, jak i indywidualny opór oraz niechęć zdominują

¹³ M. Nowicka, *Socjalizacja – wychowanie – tożsamość dziecka*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 290.

¹⁴ Por. ibidem.

¹⁵ R. Mayntz, *Implementation politischer Programme. Bd2*, Verlagsgruppe Athenäum, Hain, Scriptor, Hanstein, Königstein/Taunus 1980, s. 7–24.

konceptje gender mainstreaming i stanie się ona tylko „papierowym tygrysem” schowanym w segregatorze na dokumenty.

Słowa kluczowe: *demokratyzacja, gender, uniwersytet*

**GERMAN „FRAUENFORSCHUNG”.
AN EXAMPLE OF UNIVERSITY OF DORTMUND**

Summary

The author refers to the process of democratization which still develops in Europe. She concentrates on social inequalities, especially in connected with gender. The author discuss the situation on an example University of Dortmund.

Keywords: *democratization, gender, university*

Translated by Anna Murawska